

Stanisław Nabywaniec, Mieczysław Lignowski

"Schematyzm Diecezji Kamieniecko-Podolskiej", Kamieniec Podolski 1994 : [recenzja]

Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej 1, 249-255

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Schematyzm Diecezji Kamieniecko - Podolskiej. Kamieniec Podolski 1994. Wyd. Kuria Biskupia w Kamieńcu Podolskim. Skład komputerowy. J. pol. i ukr. 8°ss. 133.

W ubiegłym roku po 75 latach przerwy diecezja kamieniecko - podolska obrządku łacińskiego¹ wydała pierwszy po 1919 r. schematyzm diecezjalny, dający obraz życia i struktur działającego tam Kościoła lokalnego.

¹ Podjęty przez Kazimierza Wielkiego zamiar utworzenia łacińskiej diecezji kamienieckiej zrealizowali książęta podolscy Konstanty i Bazyli, którzy zwrócili się do pap. Urbana VI (1378-1389) z prośbą o erygowanie w Kamieńcu łacińskiego biskupstwa. Papież wyraził zgodę i w latach 1379-1384 doszło do powstania diecezji kamienieckiej. Jej pierwszym biskupem był Aleksander (+1411). Po raz pierwszy wymienia tę diecezję z nazwy bulla antypapieża Jana XXIII z 1412 r., jako sufraganię metropolii lwowskiej. Zasięgiem swoim diecezja obejmowała całe Podole. Jej położenie geograficzne sprawiło, że na skutek częstych napadów obcych wojsk, sieć parafialna była bardzo rzadka. Po upadku diecezji w Seraciu, biskupi kamienieccy rozszerzyli terytorialny zasięg swojej jurysdykcji na teren Mołdawii. Po utworzeniu diecezji w Bakowie (1591), Mołdawia na trwałe odpadła od diecezji kamienieckiej, mimo zgłaszanych pretensji kolejnych biskupów kamienieckich do tych ziem. Dokładny opis granic diecezji pochodzi dopiero z początku XVIII w. Diecezja kamieniecka graniczyła wówczas na wschodzie z diecezją łucką, na linii Chmielnik, Meżyrów, Szarogród, Czermiejewice i Mohylów nad Dniestrem. Dalej granica biegła w kierunku zachodnim od linii Dniestru po Czerwonogród, który wraz z Gródkiem Podolskim i Popiowcami należał do diecezji kamienieckiej. Ten odcinek granicy z diecezją bakowską był jednocześnie granicą państwową. Na zachodzie graniczyła diecezja kamieniecka z archidiecezją lwowską na odcinku Jazłowiec, Jagielnica, Kokudzian, Sidor i Husiatyń. Na północy sąsiadowała z diecezją łucką na linii granicznej wyznaczonej przez Czarny Ostowiec, Mikołajew, Międzybuż, Stara Sieniawa i Ułanów. W połowie XVIII w. na terenie diecezji było 1020 wiosek i miasteczek. Sieć dekanalna obejmowała 6 dekanatów z 64 parafiami, 4 klasztorami męskimi i 1 żeńskim.

W wyniku rozbiorów Polski od 1772 r. diecezja kamieniecka częściowo znalazła się w zaborze austriackim (2 dekanaty z 10 parafiami). Cesarz Józef II nie zezwolił na to, aby jak dotychczas biskup kamieniecki mieszkający przecież w granicach monarchii austriackiej, zarządzał galicyjską częścią diecezji i wcielił tę część samowolnie do archidiecezji lwowskiej (1782). Biskupowi Adamowi Krasieńskiemu udało się odzyskać prawa jurysdykcyjne nad inkorporowanymi do Lwowa terenami swojej diecezji „ad vitae tempus”.

Schematyzm opracowany został w języku polskim. Jedyne nazwy miejscowości i adresy podano w języku ukraińskim. Nazwy parafii podano też niekiedy w dwu wersjach - polskiej i zukrainizowanej, np. Miastkówka

Dokonane zmiany graniczne Stolica Apostolska zatwierdziła dopiero w 1796 r. Pozostała część diecezji po drugim rozbiórce Polski znalazła się w zaborze rosyjskim. Carowa Katarzyna II skasowała w 1795 r. mocą swego ukazu diecezję kamieniecką a jej tereny wcieliła do diecezji latyczowskiej, czego Kościół nigdy nie usankcjonował. Car Paweł I ukazem z 1797 r. przywrócił do istnienia diecezję kamieniecką, z tym że w nieco zmienionych granicach - otrzymała bowiem z diecezji łuckiej 3 dekanaty w oficjalnie braclawskim. Nowe granice stanowiły na wschodzie rzeki Silucha, Boh, Kodyma, Jahorlik aż do ich ujścia do Dniestru, na południu i zachodzie rzeki Dniestr, Zbrucz i Wołoczysk, a na północy granice diecezji pokrywały się z granicą gubernii podolskiej. Po otrzymaniu przez Rosję od Turcji Besarabii (1812) diecezja bakowska weszła w skład metropolii mohylowskiej, a metropolita S. Sierstrzeńcewicz delegował jurysdykcję na jej terenie, bez zgody Rzymu, biskupowi kamienieckiemu, tak, że jego jurysdykcja sięgała aż po Prut i dolny bieg Dunaju. Nabytek ten utracił Kamieniec w latach 1847-1848, po utworzeniu diecezji tyraspolskiej czyli chersońskiej. W ramach represji popowstaniowych car Aleksander II ukazem z 1866 r. zniósł diecezję kamieniecką a jej tereny wcielił do diecezji łuckiej i żytomierskiej, zaś pap. Pius IX powierzył tymczasowy zarząd na terenie diecezji kamienieckiej biskupowi łuckiemu i żytomierskiemu (1882). W 1918 r. pap. Benedykt XV przywrócił niezależność jurysdykcyjną diecezji kamienieckiej i jej biskupem mianował ks. Piotra Mańkowskiego (1866-1933), byłego proboszcza w Kamieńcu Podolskim, usuniętego stamtąd przez władze rosyjskie za sprowadzenie do Kamieńca bezhabitowych sióstr, Córek Najświętszego Serca Maryi. Sakrę biskupią otrzymał w katedrze wawelskiej z rąk arcybiskupa A. Sapiehy. W grudniu 1919 r. odbył ingres do katedry w Kamieńcu Podolskim. Diecezja wówczas liczyła 10 dekanatów, 100 parafii, 13 filii, 33 kaplice publiczne. Kapituła katedralna składała się z 6 prałatur i 3 kanonii gremialnych. Wikariuszem generalnym zamianował biskup Mańkowski ks. Nosalweskiego, rozpoczął wizytację odległych parafii i prowadził rewindykację budynków kościelnych. Niestety te „radosne, pełne nadziei czasy” brutalnie przerwały postanowienia traktatu ryskiego z 1920 r., oddające Kamieniec Podolski Związkowi Radzieckiemu. Pozbawiony diecezji biskup Mańkowski skorzystał z gościnności arcybiskupa J. Bilczewskiego i zamieszkał na probostwie w Buczaczu, prowadząc tam nawet małe seminarium duchowne. Następnie przeniósł się do Włodzimierza Wołyńskiego. Dużo podróżował po kraju, był dwukrotnie w Rzymie. W 1926 r. zrzekł się biskupstwa kamienieckiego a otrzymał tytularne arcybiskupstwo egejskie. Zmarł w wagonie kolejowym wracając z pogrzebu biskupa A. Nowaka z Przemyśla, w 1933 r.

Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi, vol. 6 (1730-1799), Patavii 1958 s. 142; W. Abraham, Założenie biskupstwa łańciskiego w Kamieńcu Podolskim, w: Księga pamiątkowa ku uczczeniu 250 rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego, Lwów 1912 s. 1-39; B. Kumor, Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918, Kraków 1980 s. 194; Tenże. Granice metropolii i diecezji polskich (966-1939), Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne, T. 19 (1969) s. 340-343, T.20 (1970) s. 289-293; K. Morawski, Arcybiskup Piotr Mańkowski, „Nasza Przeszłość”. T. 25 (1966), s. 250-251; Mańkowski Piotr, Słownik Polskich Teologów Katolickich 1918-1981, T. 6, red. L. Grzebiń, s. 418-419.

i w nawiasie Gorodkówka (s. 52). Po karcie wstępnej schematyzm wymienia Patrona diecezji, którym jest Najświętsze Serce Pana Jezusa. Następnie wymieniony został biskup diecezjalny Jan Olszański. W dalszej kolejności zamieszczono informacje o instytucjach diecezjalnych, a mianowicie o Kurii Biskupiej wraz z jej referatami 9 działami oraz o Seminarium Duchownym - wykaz przełożonych, wykładowców i alumnów. Zasadniczy trzon informacji o diecezjalnych strukturach administracji w terenie rozpoczyna się od s. 17 wykazem dekanatów, parafii, duszpasterzy, kościołów, instytucji itp. Na końcu zamieszczono alfabetyczny wykaz kapłanów pracujących na terenie diecezji kamieniecko - podolskiej i alfabetyczny, w języku polskim, spis parafii. Schematyzm nie posiada spisu treści, informacji o historii diecezji, katalogu biskupów ani wiadomości o redaktorze (redaktorach) schematyzmu, jak też i o wysokości nakładu.

Pasterzem diecezji kamieniecko - podolskiej jest ks. bp Jan Olszański, wyświęcony na kapłana we Lwowie w 1942 r., mianowany biskupem kamienieckim 16.I.1991 r. i konsekrowany 2.III. 1991 r.² Jest on z kolei 51 ordynariuszem tej diecezji - pierwszym po 65 letniej przerwie³.

W zarządzaniu diecezją biskupa wspiera instytucja Kurii Biskupiej. Na jej czele stoją Wikariusze Generalni (ks. W. Darzycki, ks. B. Biernacki i ks. J. Czop). Kancelaria ogólna posiada jednoosobową obsadę w osobie kanclerza (ks. mgr K. Chudzio). Wydziałem Duszpasterskim jako przewodniczący kieruje sam Biskup Ordynariusz. Wydział ten obejmuje Diecezjalne Duszpasterstwo Dzieci i Młodzieży (ks. K. Chudzio) i Diecezjalne Duszpasterstwo Rodzin (ks. W. Tkacz). Przewodniczącym Wydziału Katechetycznego jest również Biskup Ordynariusz, a kierownikiem ks. K. Chudzio. Kolegium Konsultorów stanowi dziewięcioosobowe grono kapłanów, a do Rady Kapłańskiej wchodzi 12 osób. Penitencjarzem Katedralnym jest ks. R. Twaróg.

Seminarium Duchowne mieści się w Gródku Podolskim w chmielnickim obwodzie. Kieruje nim rektor, ks. J. Slepowroński. Dalszą obsadę przełożonych seminaryjnych stanowi wicerektor (ks. mgr J. Kurcek), dwaj ojcowie duchowni (ks. mgr R. Federczyk i ks. P. Zemba). Do grona wykła-

² Ks. bp Jan Olszański ur. w Brodach, 14.I.1919 r., święcenia kapłańskie przyjął 15.IX.1942 r. *Annuario Pontificio per l'anno 1993, Citta del Vaticano 1993, s. 320.*

³ K. Dola, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych metropolii i diecezji polskich obrządku rzymskokatolickiego do czasów współczesnych*, w: *Historia Kościoła w Polsce, T.2 1764-1945, Cz. 2 1918-1945*, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań-Warszawa 1979, s.266-268.

dowców (12 osób) należy Biskup Ordynariusz, czterech księży z tytułem doktorskim (ks. St. Koziół, ks. M. Łukomski, ks. A. Maciąg, ks. S. Siwiec), dwóch licencjatów (ks. A. Gardyasz i ks. J. Niemiec), jeden magister (ks. K. Chudzio), dwaj księża bez tytułów naukowych (ks. W. Tkacz i ks. G. Tomaszewski) oraz jedna osoba świecka (P. S. Nagorniak). Szkoda, że przy nazwiskach wykładowców nie podano przedmiotów jaki wykładają ani pochodzenia i diecezji macierzystych. W seminarium na trzech kursach przebywa 49 alumnów, w tym jeden diakon. Na roku III studiuje 14 alumnów, w tym 5 dla diecezji zytomierskiej; na roku II 22 alumnów, w tym 8 dla diecezji zytomierskiej i jeden dla Mołdawii i na roku I 12 alumnów, w tym jeden dla diecezji zytomierskiej i jeden dla Mołdawii. Przy nazwiskach alumnów nie podano ani roku, ani miejsca urodzenia, czy zamieszkania.

Sieć dekanalna nie rozciąga się na całość diecezji⁴ i obejmuje tylko 9 dekanatów położonych w zachodniej części diecezji.

Lp.	Nazwa dekanatu	Liczba plac. duszp.
1	Bar	34
2	Chmielnicki	11
3	Chmielnik	9
4	Czeczelnik	7
5	Dunajowce	34
6	Kamieniec Podolski	8
7	Połonne	12
8	Winnica	25
9	Wołoczyska	11
	Razem	142

Każdy dekanat posiada dziekana, który najczęściej rezyduje w stolicy dekanatu, z wyjątkiem dziekanów dekanatu dunajowieckiego i wołoczyskiego, którzy rezydują w innej parafii niż stolica dekanatu (Podleśny Mukarów i Pissarówka).

Sieć dekanalna obejmuje jednakże tylko zachodnią część diecezji. Duszpasterstwo na wschodnich terenach diecezji nie jest ujęte w ramy organizacyjne dekanatów. Duszpasterstwo prowadzone jest tu w granicach obwodów, na obszarze których rozsiane są placówki dojazdowe dla grup wiernych. Na terenach wschodnich diecezji duszpasterstwo prowadzone jest w następujących obwodach: chersońskim (9 punktów duszp. dla grup wier-

⁴ Powierzchnia diecezji obejmuje 250 000 km². Apont. 1993, s. 320.

nych), dniepropietrowskim (3 punkty duszp.), donieckim (2 punkty duszp.), kirwogradzkim (bez stałego punktu duszpasterskiego), krymskim (2 punkty duszp.), mikołajewskim (4 punkty duszp.), odesskim (3 punkty duszp.), zaporozkim (kilka wspólnot odwiedzanych przez duszpasterza).

W zachodniej części diecezji, objętej siecią dekanalną, zorganizowane są regularne placówki duszpasterskie o charakterze parafii lub filii w liczbie 142. Nie wszystkie parafie posiadają własnego proboszcza lub administratora. Wakujących parafii jest aż 47. We wschodniej części diecezji nie ma zasadniczo, z kilkoma wyjątkami, zorganizowanej sieci parafialnej. Istnieją jedynie punkty spotkań duszpasterzy z grupami wiernych. Sieć tych punktów i parafii we wschodniej części diecezji obejmuje 21 placówek duszpasterskich.

Różnie też przedstawia się stan budynków sakralnych - kościołów i kaplic, pod względem ilości i stopnia zniszczenia. Kościoły przechodziły tu w ostatnich dziesięcioleciach smutne koleje losu, podobnie jak wierni, którzy pragnęli się w nich modlić. Świątynie były często palone, wysadzone w powietrze, zajmowane na lokale innej użyteczności - stajnie, magazyny, składy drzewa, fabryki, kluby pioniera itp.) lub opuszczone niszczały. Wskutek tych dewastacji całkowitemu zniszczeniu uległo 23 kościoły w wyniku rozbiórki, spalenia lub wysadzenia w powietrze, jak w Międzyborzu w latach pięćdziesiątych. W Grigoriwce w obwodzie chersońskim zbudowany w 1931 r. kościół został przerobiony na stajnię, następne na klub i muzeum i wreszcie w 1991 r. oddany wiernym. W Krasiłowie kościół zamieniono na klub pionierów, a w Starej Sieniawie na fabrykę broni. To tylko niektóre przykłady losów świątyń katolickich w diecezji kamienieckiej. Dla celów kultowych przed 1989 r. oddano kilkanaście kościołów: Odessa - p.w. św. Piotra (czynny od 1913), Odessa - prokatedra (1941-1949), Murafa (1941), Miastkówka (1942), Szarogród (1942), Połonne (1943), Kitajgród (po wojnie), Chmielnik (w latach 50-tych), Struga (1955), Mołczany (1956), Skarżyńce (czynny do 1960), Wierzbowiec (1965), Łuczyniec (1966), Kamieniec (kaplica - 1978). Przed rokiem 1989 zbudowano mimo trudności 4 nowe kościoły i kaplice, m.in. w Granowie, gdzie zbudowano kaplicę w 1975 r. Od 1989 r. zbudowano natomiast 12 kościołów, a obecnie trwa budowa 37 kościołów i kaplic - w 8 przypadkach trwają przygotowania do budowy nowych świątyń. Władze państwowe dotychczas oddały dla celów kultowych 72 obiekty sakralne. Część z nich została już wyremontowana, a w 26 trwa aktualnie remont. Nie wszystkie jednak świątynie odzyskano w całości. Niektóre jak w Janowie, gdzie na parterze mieści się szkoła lub w Chersoniu, gdzie oddano tylko małą salę a w pozostałej części mieści się kino - teatr, przywrócono tylko częściowo dla użytku wiernych. Zdarzają się też przypadki od-

bierania oddanych po 1898 r. kościołów, jak na przykład w Śnitkowie. Oddany tam wiernym w 1991 r. i konsekrowany kościół władze państwowe zabrały ponownie. Nadal wiele jeszcze kościołów czeka na odzyskanie przez wspólnoty wiernych. Wierni oczekują zwrotu kościoła w Starej Sieniawie - zamienionego na fabrykę broni, w Preobrażeńsku, gdzie urządzono halę sportową, Carowodarze - w kościele znajduje się skład drzewa, w Konstantinówce - w kościele urządzony jest magazyn zboża, czy w Gorodyszczach, gdzie w kościele mieszczą się prywatne mieszkania. Z tej to przyczyny zastępczo jako miejsca niedzielnej mszy św. służą inne obiekty: w Gorodyszczach stara, opuszczona szkoła, w Zwydenówce kaplica cmentarna, w Krzywym Rogu budynek szkolny (w soboty), w Rozkoszy sala biblioteczna, w Starym Ostropolu w przychodni lekarskiej, w Szarogrodzie ze względu na budowę nowego kościoła w tymczasowej kaplicy, a w innych miejscach w starych plebaniach, starych polskich szkołach, czy nawet na schodach kościelnych, jak to ma miejsce w Dniepropietrowsku.

Posługę duszpasterską pełni w diecezji 99 księży (wraz z biskupem) i jeden diakon. Są to zarówno księża pochodzący z terenów Ukrainy, jak i z innych części byłego Związku Radzieckiego oraz z Polski. Część miejscowych księży kończyła seminaria duchowne w Polsce. Z tej ogólnej liczby kapłanów, 49 to księża diecezjalni a 50 to księża zakonni z poszczególnych zakonów i zgromadzeń: Księża Marianie (MIC) - 11 księży; Ojcowie Franciszkanie (OFM) - 11 ojców; Księża Chrystusowcy (TChr) - 7 księży; Ojcowie Kapucyni (OFM Cap.) - 7 ojców; Ojcowie Dominikanie (OP) - 3 księży; Księża Salezjanie (SDB) - 3 księży; Księża Jezuiaci (SI) - 2 księży; Ojcowie Paulini (OSPE) - 2 ojców; Księża Pasjoniści (CP) - 2 księży; Księża Werbiści (SVD) - 1 ksiądz i Księża Pallotyni (SAC) - 1 ksiądz. Na terenach wschodnich diecezji duszpasterstwo prowadzi 16 kapłanów. Pozostali pracują w parafiach zachodniej części diecezji.

Pracę kapłanów wspierają siostry zakonne z 16 zgromadzeń w 29 placówkach na terenie całej diecezji. Pracują tu siostry Benedyktynki Misjonarki (5); Urszulanki Unii Rzymskiej (1); Służebniczki NMP (2); Albertynki (1); Adorantki Najśw. Krwi P. J. (2); Służebnice Ducha Św. (1); Córki Przczystego Serca Maryi (6); Służki NMP Niepokalanie Poczętej (1); Małe Siostry Niepokalanego Serca Maryi (3); Urszulanki Serca Jezusa Konającego (1); Siostry św. Józefa (1); Zgromadzenie MB Loretańskiej (1); Franciszkaniki Misjonarki Maryi (1); Zgromadzenie Sióstr od Aniołów (1); Siostry Nazaretanki (1) i Siostry Salezjanki (1).

Podsumowując omawianie schematyzmu Diecezji Kamieniecko - Podolskiej należy pozytywnie ocenić ten pierwszy od trzech pokoleń rocz-

nik diecezjalny. Jest on ważnym świadectwem odrodzonego po latach ucisku Kościoła na Ukrainie, ukazującym, że mimo lat zniewolenia Kościół ten nadal jest żywy i nadal realizuje swoje posłannictwo. Nie udało się jednak redaktorom schematyizmu uniknąć pewnych niedociągnięć. Jak już zauważono na początku brak danych o redaktorach schematyizmu, brak też informacji o wysokości nakładu. Szkoda, że nie podano krótkiej notki historycznej o przeszłości tej diecezji i nie zamieszczono katalogu jej biskupów. Przy obecnym biskupie nie zamieszczono daty i miejsca urodzenia oraz dziennej daty święceń kapłańskich. Przy wykazie alumnów nie podano ani miejsca urodzenia czy pochodzenia, ani daty urodzenia. Brak też informacji o diecezjach macierzystych kapłanów spoza terenów byłego ZSRR. Nie zamieszczono też informacji o (re)erygowaniu domów zakonnych żeńskich, przynależności do prowincji zakonników i zakonnice i spisu sióstr zakonnych. Pewne utrudnienie stanowi dla czytelnika schematyizmu alfabetyczny układ miejscowości w dekanacie, bez przyporządkowania ich do parafii. Najbardziej rzucającym się w oczy jest brak informacji o wiernych, ich liczbie, przynajmniej ogólnej⁵. Niemniej jednak schematyzm ten posiada walor dokumentalnego opracowania stanu i struktur odrodzonej Diecezji Kamieniecko - Podolskiej.

Ks. Stanisław Nabywaniec
Ks. Mieczysław Lignowski

⁵ Ogólna liczba wiernych Kościoła rzymskokatolickiego na 20 000 000 mieszkańców, wynosi 391 000. Ochrzczono w 1992r. 5 036 osób. Apont. 1993, s. 320.